

NÜREDDİN MAHMUD ZENGİ'NİN FAALİYETLERİ İLE DUL KALAN HAÇLI KADINLARININ HAÇLILAR AÇISINDAN YOL AÇTIĞI SORUNLAR

Abdulkadir TURAN*

Özet

1146'da Zengî Atabegliği'nde Halep emirliğini elde ederek Doğu Akdeniz'de Haçlılara karşı mücadelede kendisinden söz ettirmeye başlayan Nüreddin Mahmud Zengî, henüz emirliğinin ilk yıllarında Halep çevresindeki Haçlılara ağır darbeler vurmuş, Antakya Prinkepsi Raymond ve Maraş hâkimi Renaud of Maraş gibi Haçlı önderlerini ortadan kaldırıp Urfa eski Kontu II. Joscelin, Raymond'un yerine geçen Antakya Prinkepsi Renaud de Châtillon ve II. Joscelin'in oğlu III. Joscelin gibi Haçlıları esir alarak Haçlı hiyerarşisinde doldurulamayan boşluklar meydana getirmiştir. Nüreddin Mahmud'un bu faaliyetleri ile Antakya Prinkepsi Raymond'dan dul kalan Antakya Prinkepsi Constance'ın Antakya'daki veraset talepleri, yeniden evlenme problemi ve Renaud de Châtillon ile yaptığı evlilik, Haçlıları kuzeyde zayıflatmıştır. Maraş hâkimi Renaud of Maraş'tan dul kalan Agnes'in, II. Joscelin'in esaretiyle kocasız kalan annesi Beatrice ile birlikte yerleştiği Haçlıların başkent edindikleri Kudüs'teki evlilikleri ve aşkları etrafında oluşan partileşme ise, Nüreddin Mahmud'un kuzeye yönelik faaliyetlerinin Kudüs üzerinden Doğu Akdeniz'deki bütün Haçlı varlığını etkilemesinin yolunu açmış, Selâhaddin-i Eyyübî'nin Kudüs'ü fethi ve sonraki dönemde Haçlıların Doğu Akdeniz'den çıkarılması için zemin oluşturmuştur. Kaynak tarama yöntemiyle yazılan makalemizde Nüreddin Mahmud'un faaliyetleri ile Haçlı liderlerinden dul kalan kadınların Haçlılar açısından yol açtığı sorunlar işlenmiştir.

Anahtar Kavramlar: Nüreddin Mahmud, Constance, Agnes, Sibylle, Raymond, Renaud de Châtillon, Selâhaddin-i Eyyübî

Abstract

Nor-ad-Din Mahmud Zengî, who obtained the emirate of Aleppo in 1146 in the Zangî Atabeg and attained a good reputation while struggling against the Crusaders and dealt a big blow to the crusaders, annihilated the leaders of crusaders such as the princeps of Antioch-Raymond, and the ruler of Maraş-Renaud, and he captured predecessor Earl of Urfa Joscelin II, the princeps of Antioch Renaud de Chatillon and Joscelin III-the son of Joscelin II-and so he caused irrecoverable blanks in the crusaders' hierarchy. These activities of Nor- ad-Din Mahmud and the inheritance demands of Constance, who became widow after the death of her husband Raymond, the problem of marrying again, and her marriage to Renaud de Chatillon weakened the crusaders in the North. The marriage

* Sakarya Üniversitesi Tarih ABD Doktora Öğrencisi (MUTLAKAYAZILMALIDIR)

of Agnes, who became a widow after the killing of her husband, and the marriage of her mother who became a widow after the captivity of Joscelin II in Jerusalem, and the schism around their love affected the existence of the crusaders in the East Mediterranean along Jerusalem, paved the way for the conquest of Jerusalem by Saladin and formed a basis for the expulsion of the crusaders. This article, which is written by source inspection method, investigates the activities of Nor-ad-Din Zengi and the problems the widows of Crusaders' wives caused with regards of the crusaders.

Key Words: Nor-ad-Din Mahmod, Constance, Agnes, Sibylla, Raymond, Renaud de Chattillon, Saladin

Giriş

1146'da babası İmâdüddin Zengî'nin Ca'ber¹ Kalesi'nde katledilmesi üzerine Zengî Atabegliği'nin batı ucundaki Halep kesimine hâkim olarak Suriye'de askerî ve siyasi yaşamı etkilemeye başlayan Nüreddin Mahmud Zengî, 1174'te vefat ettiğinde İran'ın batısından Libya'nın doğusuna uzanan, kendi etkinlikleriyle genişleyen büyük bir devletin başında bulunuyordu.

Nüreddin Mahmud, 28 yıl boyunca ülkesini coğrafik açıdan sürekli bir büyüme trendine koymuş ancak Haçlılarla aralıksız bir mücadele içinde olmasına ve onlardan çok sayıda kaleyi almasına rağmen, ülkesinin coğrafik büyümesini Haçlıların elindeki şehirleri fethetmekten öte, dönemindeki Müslüman devletleri ülkesine katarak sağlamıştır. Bundan dolayı Nüreddin Mahmud'un Haçlıların Doğu Akdeniz'den çıkarılma sürecindeki rolü, genellikle İslâm birliğine katkısı ile açıklanmış, Müslümanlarla ilgili faaliyetleri üzerinden anlatılmıştır.

Nüreddin Mahmud'un Haçlıların Doğu Akdeniz'i işgal sürecinin nihayete erdirilmesindeki etkisini, onun yolunu açtığı İslâm birliğinin hâsıl ettiği güç ve ölümünün ardından sonuç getirici zaferlere dönüşmesi üzerinden anlatmak, Haçlılarla mücadeledeki rolünü açıklamak için yetersizdir.

Nüreddin Mahmud'un ilk başkenti Halep, Urfa Haçlı Kontluğu'nun artıkları, Antakya Prinkepsliği ve Trablus Kontluğu'ndan oluşan Kuzey Haçlıları² ile çevriliydi. Nüreddin Mahmud'un Kuzey Haçlılarına karşı kazandığı zaferler, ellerinden aldığı Antep, Tel Bâşir³ gibi kale ve

1 Ca'ber, Suriye'de Fırat Nehri kıyısında, Rakka yakınlarında bir kaledir. (Yâkut el-Hamevî, *Mucemü'l-büldân*, Dâr-ı Sâdr: Beyrut: 1977, Cilt: 2, s. 141-142.)

2 Makalede "Kuzey Haçlıları" ve "Güney Haçlıları" ifadesi, Nüreddin Mahmud'un ilk hâkimiyet alanı olan Suriye coğrafyası merkeze alınarak kullanılmıştır.

3 Tel Bâşir, günümüzde Gaziantep'in Oğuzeli ilçesinin Gündoğan köyündeki kalıntıları Tilbaşar olarak anılan yerleşim yeridir. (<http://www.gaziantepturizm.gov.tr/TR.52353/tilbasar-kalesi.html> Erişim Tarihi: 03.02.2017.) Yâkut'ta Halep'e kuzeyden iki günlük mesafede, halkı Ermeni, geniş ve korunaklı bir kale olarak geçmiştir. (Yâkut el-Hamevî, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 40.)

şehirlerin önemi ile açıklanamaz. Nüreddin Mahmud, o coğrafyadaki Haçlı liderlerini öldürerek veya esir ederek Haçlılar açısından telafi edilemez sonuçlara yol açmıştır. Onun bu eylemlerinin Kuzey Haçlıları arasında sebep olduğu hiyerarşik boşluk ve taht veraseti problemi, Haçlı liderlerinden dul kalan kadınların gerek taht talepleri gerek evlilik tercihleriyle bu problemin içinde yer almasıyla Güney Haçlılarına da yansımış, Doğu Akdeniz'deki bütün Haçlı varlığını etkileyip Haçlıların Doğu Akdeniz'i terk etmelerinin önünü açan gelişmeler için zemin hazırlamıştır.

Nüreddin Mahmud'un Haçlıların Doğu Akdeniz'den çıkarılmasındaki katkısı, özellikle Kudüs'ün fethine zemin hazırlamasından dolayı dönemin İslâm kaynaklarında takdir edilmiştir. Nüreddin Mahmud'un yanında olduğu gibi Selâhaddin-i Eyyübî'nin de yanında inşâ kâtibi olarak bulunan ve "Kâtip İmad" olarak ünlenen İmâdüddin el-İsfahânî'ye (ö. 597/1201) göre, Kudüs'ün fethinin yolunu açan Nüreddin Mahmud'dur.⁴ Dönemin kaynaklarını *Kitâbü'r-Ravzateyn fi ahbârî'd-devleteyn* adlı eserinde derleyip değerlendiren Ebû Şâme'ye (ö.1267/665) göre de Kudüs'ün fethi, doğrudan Nüreddin Mahmud tarafından gerçekleştirilmemişse de dolaylı olarak onun başarısıdır.⁵ Bununla birlikte her iki tarihçi de, Nüreddin Mahmud'un bu zaferlerdeki katkısını, etkinliklerinin Müslümanları birleştirerek ve niteliksel bir gelişmeye tabi tutarak bu zaferleri kazanacak bir düzeye taşıması üzerinden açıklamışlardır.

Nüreddin Mahmud'un biyografisini özetle kaleme alan çağının tarihçilerinden İbn Asâkir (ö. 571/1176),⁶ onunla aynı çağda yaşayıp döneminin olaylarını 1160'a kadar kaydeden İbnü'l-Kalânîsi (ö. 555/1160)⁷ ve eserlerini onun ölümünden sonra kaleme alan İbnü'l-Esir (ö.630/1233)⁸ de, Haçlılara karşı savaşlarıyla birlikte Müslümanlara yönelik faaliyetlerini kaydetmekle yetinmişlerdir. Söz konusu tarihçiler, Nüreddin Mahmud'un Haçlılara karşı elde ettiği başarıların Haçlı hiyerarşisinde yol açtığı boşluklar ve bu boşlukların Haçlıları iç çekişmeye sürüklemesinin onlar açısından getirdiği sonuçları irdelememişlerdir. Dönemin Süryanî, Ermeni ve Bizans kaynakları da aynı yolu izlemişlerdir.

4 Şihâbüddin Abdurrahmân el-Mekdisi Ebû Şâme, *Kitâbü'r-Ravzateyn fi ahbârî'd-devleteyn en-Nürîyye ve's-Salâhiyye*, Şerh ve İlgiler: İbrahim Şemseddin, Beyrut: Dâru'l-Kütübil-İlmiye, 2002, Cilt: 3, s. 253-254.

5 Ebû Şâme, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 254.

6 İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimaşk*, Thk.: Muhibbuddin Ebi Said Ömer b. Garame el-Umrevî, Beyrut: Dâru'l-fikr, 1995, Cilt: 57, s.118-124.

7 Ebû Ya'lâ İbnü'l Kalânîsi, *Târîhu Ebû Ya'lâ el- Kalânîsi (el maruf) bi Zeyl-i Tarihi Dimaşk*, Yayınlayan: H. F. Amedroz, Beyrut: Abai Elisoın Matbaası, 1908.

8 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih*, Thk. Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kâdi, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye: Beyrut, 1978; *et-Târîhu'l-bâhür fi'd-devleti'l-Atâbekiyyebi'l-Mevsil*, Thk.: Abdülkadir Ahmed Tuleymât, Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Hadis – Bağdat: Mektebetü'l-Müsna, 1963.

Nüreddin Mahmud'un Haçlı hiyerarşisinde yol açtığı düzensizlik, Haçlı kaynaklarında vakaları 1184'e kadar kaydeden William of Tyre (Willermus Tyrensis- ö.1186) tarafından detaylı olarak işlenmiştir. Onun Nüreddin Mahmud'un etkinliklerinden dolayı Haçlı liderlerinden dul kalan kadınların veraset iddiaları veya evlilik problemleriyle ilgili verdiği ayrıntılar, Nüreddin Mahmud'un Haçlıların Doğu Akdeniz'den çıkarılmasındaki katkısının açıklanması için en önemli kaynağı oluşturmaktadır. William'ın anlattıkları Stevenson,⁹ Setton,¹⁰ Steven Runciman¹¹ gibi Batılı araştırmacılarca da kritik edilip aktarılmıştır. William of Tyre'nin eserine bilinmeyen bir tarihçi tarafından zeyl de yazılmış, 1184'ten sonraki vakaları 1197'ye kadar kapsayan bu zeyl, Süheyl Zekkâr tarafından Arapçaya aktarılmıştır.¹² Kaynak tarama yöntemiyle hazırlanan makalemizde, William of Tyre'nin tarihinde ve o tarihin zeylinde anlatılanlar, dönemin İslâm, Bizans, Süryani ve Ermeni kaynaklarının yanı sıra söz konusu araştırmacıların eserleri de dikkate alınarak değerlendirilmiş; Nüreddin Mahmud'un Kuzey Haçlılarına yönelik etkinliklerinin Güney Haçlılarına da yansiyarak bütün Haçlılar arasında yol açtığı sorunlar, Haçlı kadınlarının veraset talepleri ve evlilik tercihleri odaklı değerlendirilmiştir.

1. Antakya Prinkepsi Raymond'un Öldürülmesi ve Prinkeps Constance'ın Dul Kalması

Nüreddin Mahmud, babası İmâdüddin Zengî'nin 1146'da Ca'ber Kalesi'nde öldürülmesi üzerine Halep emirliğini elde ettiğinde, Haçlıların Antakya Prinkepsliği'nin başında Hıristiyanlar arasında yakışıklılığı ve savaşçılığı ile bilinen¹³ Raymond¹⁴ bulunuyordu. Raymond, İmâdüddin Zengî'nin öldürülmesini fırsat bilerek prinkepsliğini Zengî Atabegliği aleyhine genişletmek istemiş, Halep çevresine saldırılar düzenlemiş; şehrin yakınlarındaki Salda denen mevkiye kadar gelip çok

9 W. B. Stevenson, *The Crusaders In The East*, Cambridge: Cambridge At The University Press, 1907.

10 Kenneth Meyer Setton, *A History of the Crusades (The First Hundred Years)*, Editor: M. W. Baldwin, Madison: University of Wisconsin Press, 1969.

11 Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev.: Fikret İşıltan, Türk Tarih Kurumu: Ankara: 2008.

12 *Zeyl-i Târîhu Wilyem Sürî*, Akt.: Süheyl Zekkâr, el Mevsuatül-Şamiye Fi't-Tarih-i Hurub's-Salibiyye, Dımaşk: 1995, Cilt: 8, s. 244-512.

13 William of Tyre, *A History of Deed Beyond The Sea*, İngilizceye çeviren ve açıklamaları ekleyen: Emily Atwater Babcock, New York: Colombia University Press, 1943, s. 198; Raymond'un yakışıklılığı ve heybetinden söz eden Bizans tarihçisi Kinnamos (*Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*), Yayına hazırlayan: Işın Demirkent, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2001, s. 14.), cesareti konusunda ise onu efsanevi Herakles'e benzetmiş, (s. 157.); Halep tarihçilerinden İbnü'l-Adîm de onun Haçlıların en kuvvetlilerinden biri olduğunu yazmıştır. (İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb min târihi Haleb*, Thk.: Halil el-Mansûr, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiye, 1996, s. 334.)

14 Müslüman tarihçiler, kendisinden Bernis olarak söz etmişlerdir. (Ebû Şâme, *a.g.e.*, cilt: 1-2, s. 216; İbnü'l-Adîm, *a.g.e.*, s. 333-334.)

sayıda Müslümanı öldürüp veya esir ederek yöreyi yağmalamıştır. Nüreddin Mahmud, henüz Halep'teki siyasi istikrarı sağlamakla meşgul olduğundan Raymond'a karşı savaşa çıkamamış, Selâhaddin-i Eyyubî'nin amcası Esedüddin Şirküh'un komutasındaki askeri bir birliği onunla savaşmak üzere Salda çevresine göndermiştir. Raymond, Şirküh'un kendisine yöneldiğini haber alınca elde ettiklerinin çoğunu bırakarak yöreden uzaklaşmış, bunun üzerine Şirküh, Haçlıların Ertah¹⁵ yerleşimi üzerine varıp bu kaleyi yağmalamış ve Nüreddin Mahmud Dönemi'nin ilk zaferini elde ederek Halep'e dönmüştür.¹⁶

Nüreddin Mahmud ile Raymond ise II. Haçlı Seferi'nden sonra karşı karşıya gelmiştir. Raymond, 1148 yılında Yağrâ denen mevkiye Haşhaşi (Şii-İsmaili) Ali bin Vefa ile ittifak içinde¹⁷ Nüreddin Mahmud'un birliklerine yönelik ani bir baskın düzenlemiş, Nüreddin Mahmud, emirleri arasındaki problemlerden dolayı bu baskında ağır kayıplar vermiş, bölgeden hızla uzaklaşarak Halep'e dönmüş ve bir yıl boyunca kaybettiklerini kurtarmakla uğraşmıştır.¹⁸

Raymond, Yağra vakasından bir yıl sonra Haziran 1149'da tekrar Halep çevresine doğru gelmiştir. Bunun üzerine Nüreddin Mahmud, kendi birliklerinden, Türkmenlerden ve Antakya Haçlılarına karşı yardıma çağırdığı Dimaşk Atabegliği ordusuna bağlı Mücâhidüddin Bozan komutasındaki askerlerden oluşan altı bin kişilik bir süvari birliği ve çok sayıda piyade ile Raymond'a karşı harekete geçmiştir. 30 Haziran 1149 Çarşamba günü, Nüreddin Mahmud'un komutasındaki ordu, Inneb¹⁹ çevresinde Antakya Haçlıları ile karşılaşmıştır. Bu karşılaşmada bulunan Haçlı birliklerinin tamamına yakını imha edilmiş;²⁰ Kuzey Haçlılarının komuta kademesi neredeyse yok olmuş, adı kayıtlarda geçmeyen çok sayıda Haçlı soylusu, Tel Bâşir'de yerleşik eski Urfa Kontu II. Joscelin'in damadı Maraş hâkimi Renaud²¹ ve Haşhaşi

15 Ertah, Halep çevresindeki kalelerdendir. (Yâkut el-Hamevî, *a.g.e.*, Cilt:1, s. 40.)

16 Ebû Şâme, *a.g.e.*, Cilt: 1-2, s. 194; Gregory Abül-Farac (Bar Hebraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, Suryancadan İngilizceye çeviren: Ernest A. Wallis Budge, Türkçeye çeviren: Ömer Rıza Doğrul, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1950, Cilt: 2, s. 383; Stevenson, *a.g.e.*, s. 156.

17 Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 272.

18 Stevenson, *a.g.e.*, s. 165; A.S. Tritton ve H.A.R. Gibb, "The First and Second Crusades from an Anonymous Syriac Chronicler", *JRAS*, Londra: Jan. 1933, No. 1, s. 300; İslâm kaynakları, Nüreddin Mahmud'un bu vakada kayıp verdiğiğine değinmekle yetinmiş (İbn-i Kalânîsi, *a.g.e.*, s. 470.) ya da atlamışlardır (İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih*, Cilt: 9, s. 356; İbnü'l-Adîm, *a.g.e.*, s. 330). Ama Ebû Şâme, Şii tarihçi İbn Ebî Tayy'dan yaptığı alıntıda Nüreddin Mahmud'un emirleri arasında yaş bir problemden dolayı Yeğrâ'da bir yenilginin söz konusu olduğunu ima etmiştir. (Ebû Şâme, *a.g.e.*, Cilt: 1-2, s. 210.)

19 Bundan dolayı bu vaka aynı zamanda Ineb ya da Huteyma Vakası olarak da adlandırılmıştır. (Ebû Şâme, *a.g.e.*, s. 215.)

20 İbnü'l-Kalânîsi, *a.g.e.*, s. 473-474.

21 William of Tyre, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 198; Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 273.

İsmailî Reisi Ali bin Vefa²² ile birlikte Antakya Prinkepsi Raymond da öldürülmüştür.²³

Nüreddin Mahmud, Raymond'un öldürülmesinden sonra Antakya'yı ele geçirmek istemişse de şehrin patriği Aimery, şehri savunma düzenine sokmuş; Kudüs Kralı Baudouin'nden de yardım talep etmiştir. Nüreddin Mahmud, bunun üzerine Haçlılarla bir mütareke yapıp Antakya'yı almaktan vazgeçmiştir.²⁴ Ancak elde ettiği zafer, Haçlıların Doğu Akdeniz'deki varlığını uzun süre etkileyecek sonuçlara yol açmıştır.

1.1. Prinkeps Constance'ın Kuzey Haçlılar Açısından Yol Açtığı Problemler

Raymond, Nüreddin Mahmud'un ordusu tarafından öldürüldüğünde, evlilik yaşına gelmeden evlendiği²⁵ ve öldürüldüğünde henüz yirmi iki yaşında olan karısı Constance'ın dört çocuğu vardı; en büyük oğlu Bohemond²⁶ beş yaşındaydı. Haçlıların veraset geleneğine göre Antakya'nın hâkimiyeti yirmi iki yaşındaki Constance'a kalmıştı, onun evlenmesi durumunda ise evlendiği kişi Antakya Prinkepsi olacaktı. Dolayısıyla Constance'ın yapacağı evlilik, Antakya'daki hâkimiyeti belirleyecekti.²⁷

Antakya konusunda Bizans ile Haçlılar arasında çekişme yaşanıyordu. Antakya, Haçlıların I. Haçlı Seferi'nden önce İstanbul'dan geçerken Bizans Kralı Aleksios ile yaptıkları anlaşma gereği Bizans'a bırakılacak yerler arasındaydı.²⁸ Haçlılar, bu anlaşmaya fiilen uymamışlarsa da Bizans'ın Antakya yönetimine müdahale etmesini engellemiyorlardı. Antakya, güçlü bir şekilde Kudüs Haçlı Krallığına, zayıf

22 Tritton ve Gibb, *a.g.m.*, s. 300; Süryani Mihael, "Süryani Mihael Vekayi-nâmesi", Akt.: Süheyl Zekkâr, *el-Mevsuatü'l-Şamiye Fi't-Tarih-i Hurub's-Salibiyye*, Dımaşk, 1995, Cilt: 5, s. 197-198.

23 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih*, Cilt: 9, s. 362-363; William of Tyre, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 196-198; İbn Ebi Tayy, Akt.: Ebü Şâme, *a.g.e.*, Cilt: 1-2, s. 216; İbnü'l-Adim, *a.g.e.*, s. 333-334; Kinnamos, *a.g.e.*, s. 92; Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 273; Stevenson, *a.g.e.*, 165; Coşkun Alptekin: *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1985, s. 144. Hıristiyan tarihçiler, Raymond'un başının Bağdat'a Abbâsî Halifesine gönderildiğini yazmışlarsa da (Süryani Mihael, *a.g.e.*, s. 198; William of Tyre, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 199.) Müslüman tarihçiler böyle bir kayıt düşmemişlerdir. Ancak İbn Kadi Şühbe, cesareti ve heybetiyle ünlü Raymond'un başının Nüreddin Mahmud'a getirildiğini, Nüreddin Mahmud'un ganimetlerin bir kısmını Musul ve Bağdat'a gönderdiğini yazmıştır. (İbn Kadi Şühbe, *el-Kevâkibü'd-dürriyye*, İstanbul: Nurosmaniye Kütüphanesi, Yeni Kayıt: 2906, Eski Kayıt: 3410, vr. 94.)

24 William of Tyre, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 199-200; Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 274-275.

25 William of Tyre, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 79; evlilik, 1136 veya 1137'de Constance henüz on yaşın altında iken gerçekleşmiştir. (William of Tyre, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 79, yayıncı dipnotu.)

26 Müslüman tarihçiler, kendisinden Beymond diye söz etmişlerdir. (İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih*, Cilt: 9, s. 363; İbnü'l-Adim, *a.g.e.*, s. 334.)

27 William of Tyre, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 199; Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 276-277.

28 Ebru Altan, İkinci Haçlı Seferi (1148-1147), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003, s. 3; Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 122.

olarak da Bizans İmparatorluğu'na bağlı bulunuyordu.²⁹ Constance'ın yeniden evleneceğinden emin olan teyzesinin oğlu ve Kudüs Haçlı Kralı Baudouin, 1150 yazının başında Antakya'ya gelip ondan kendisinin belirlediği üç adaydan birini koca olarak seçmesini talep etmiş ancak özel yaşamına düşkün olan Constance, üç adayı da reddetmiştir. Bu reddedişle Antakya yönetimi, zorunlu olarak kendisinde kalmıştır.³⁰

Kudüs Haçlı Kralı tarafından istemediği bir evliliğe zorlanmasından rahatsız olan Constance, Bizans İmparatoru Manuel'e (ö.1180) elçi göndererek kendisine bir koca belirlemesini istemiştir.³¹ Constance'ın bu tutumu, ancak birlikte hareket ettiklerinde Müslümanlar karşısında tutunma şansları bulunan Haçlılar arasındaki ilişkiyi olumsuz etkilemiştir. Bununla birlikte Constance, İmparator Manuel'in kendisine koca olarak gönderdiği, Antakya Haçlıları gibi Norman asıllı olmasına rağmen yaşını kendisine uygun görmediği, kırk yaşlarındaki Sezar Ioannes Roger'i de reddetmiştir. Constance ile evlenme umudu ile Antakya'ya kadar gelen Roger, aşağılanmış olarak İstanbul'a geri dönmek zorunda kalmış, İstanbul'da hastalanmış, saçını kazıyıp siyah elbise giyerek kiliseye kapanıp keşişliğe yönelmiştir.³²

Ioannes'i reddederek Bizans İmparatoru Manuel'in tepkisini çeken Constance, gönlünü Renaud de Châtillon³³ adlı bir Haçlıya kaptırmış; Haçlı tarihçisi William of Tyre'ye göre Kudüs Kralından izin almadan bu yakışıklı ama asaleti Constance'a uygun bulunmayan adamla 1153'te³⁴ evlenmiştir.³⁵ Bu evlilik, Bizans ve Antakya Haçlıları için

29 Bizans İmparatorluğu Antakya üzerindeki etkisini sürdürmek için sürekli taktik geliştirmiş, Antakya hâkimiyetlerini sürdürmek isteyen Antakyalı Haçlılar da, Kudüs Haçlılarının idarelerine daha çok müdahale etmelerini engellemek için Bizans'ın bu siyasetinden yararlanmışlardır. Bu karşılıklı ilişki içinde 1135'te Antakya Prinkepsesi Alice, Antakya hâkimiyetinin Bizans'a bırakılması karşılığında, henüz on yaşın altında bulunan kızı Constance'ın İmparator İoannes'in en küçük oğlu Manuel'le evlendirilmesini İoannes'ten talep edecek kadar ileri gitmiş, İoannes, bu teklifi kabul etmiş ancak halkın tepkisi üzerine Alice teklifini geri çekmiştir. (Kinnamos, *a.g.e.*, s. 14; Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 162.)

30 Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 276-277.

31 Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 277; Kinnamos'a göre Constance, bizzat kendisini ve Antakya'yı imparatora sunmuştu ancak İmparator, ona Sezar Rogerios (Roger)'u göndermiştir. (Kinnamos, *a.g.e.*, s. 130.)

32 Kinnamos, *a.g.e.*, s. 93-96; Ioannes, Manuel'in büyük kız kardeşi Maria ile evliyken Maria'nın ölümü üzerine dul kalmıştır; bir süre Manuel'le problem yaşamışsa da sonradan onun yakın dostları arasına girmeyi başarmıştır. (Kinnamos, *a.g.e.*, 45 nolu yayına hazırlayan dipnotu; Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 278.)

33 İslâm kaynaklarında Bernis (İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih*, Cilt: 9, s. 363.) ya da Bernis Ernat (İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih*, Cilt: 10, s. 143.) olarak geçmektedir.

34 William of Tyr, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 235, yayıncı notu.

35 William of Tyr, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 224; Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 289. Anonim Süryani, adını Raymon olarak verdiği Renaud'un Askalan'ın alınmasında yaptıkları için Kudüs Kralından kendisini Constance ile evlendirmesini istediği, kralın da bunu kabul ettiğini, bunun üzerine evliliğin gerçekleştiği ve Renaud'un Antakya'ya sahip olduğunu yazmıştır. (Tritton ve Gibb, *a.g.m.*, s. 300.) Ancak bu bilgi, Kudüs Kralının Constance üzerindeki sınırlı etkisi düşünüldüğünde muteber görünmemektedir.

olduğu kadar bölge açısından da yeni bir sürecin başlangıcını teşkil etmiştir. Antakya Hıristiyanları, Renaud'u kabullenmemiş; Renaud ise faaliyetleri ile Antakya Hıristiyanlarını olduğu kadar Bizans'ı öfkelendirmiş; Bizans'la Haçlılar arasında zayıf olan güveni daha fazla azaltmıştır.

Renaud, İmparator Manuel'e konumunu onaylattırmak için Bizans'la ilişkileri düşmanlık noktasında bulunan Çukurova Ermenilerine yönelik saldırılar düzenlemişse de³⁶ öteden beri yakın durduğu Templier tarikatının teşvikiyle Ermenilerin başı II. Thoros ile anlaşmış, parasız kalınca Bizans'a bağlı zengin Kıbrıs adasına yağma amaçlı bir saldırı düzenlemeyi planlamıştır. Kıbrıs saldırısı için paraya gereksinim duyan Renaud, Antakya'yı Nüreddin Mahmud'un Raymond'a karşı kazandığı zaferden kaynaklanan kriz döneminde yönetmiş olan Haçlı Patriği Aimery'den para istemiştir. Renaud'un Constance ile evlenmesine karşı çıkan, bu evlilikten sonra da ona muhalif olan Katolik patrik, para vermeyi reddedince Renaud tarafından işkence edilmiş, yaralarına bal sürülüp güneşin altında tutularak haşere saldırısına maruz bırakılmış, neticede patrik Aimery işkenceye dayanmayıp parayı Renaud'a vermiştir.³⁷

Renaud, Katolik Patriği Aimery'den parayı aldıktan sonra, 1157'de Ermeni Thoros ile birlikte Kıbrıs'a saldırarak adayı yağmalamıştır. Ortodoks kiliselerinin yağmalandığı, Ortodoks kadınların tecavüze uğradığı bu yağmalamada, Kıbrıs Rumlarının yardımına gelen Bizans komutanı Ioannes Komnenos, çok sayıda Kıbrıslı tüccar ve Ortodoks rahiple birlikte esir edilmiştir.³⁸

Renaud'un faaliyetleri, Bizans İmparatoru Manuel'in 12 Nisan 1159'da Antakya'ya gelmesine yol açmıştır. Renaud, tövbe elbisesi giyerek imparatorun önünde yerlere kapanınca Antakya üzerindeki etkisini sürdürmek isteyen Kudüs Haçlı Kralı Baudouin'in aksi yöndeki talebine rağmen affedilmiştir. Haçlılar ve yerli Hıristiyanlar İmparator Manuel'den Nüreddin Mahmud'a karşı savaşmasını istemişlerse de Manuel, Halep yakınlarına kadar gelmesine rağmen onunla savaşmakta isteksiz davranmıştır.³⁹

Manuel'in Halep civarından geri dönmesine yönelik, İstanbul'da karışıklıkların çıkması gibi çeşitli sebepler öne sürülmüş olmakla

36 Abu'l-Farac, bu olayı aktarırken sadece Prayns diye kendisinden söz etmiştir. (Abu'l-Farac *a.g.e.*, cilt: 2, s. 395.)

37 William of Tyr, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 235; Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 290.

38 *Urfalı Mateos Vekayı-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Çev: Hrانت D. Andreasyan, Notlar: Edouar d Dulaurier ve M. Halil Yinanç, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1962, s. 322-323; Kinnamos, *a.g.e.*, s. 130-131, 133; Abu'l-Farac, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 396; Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 291.

39 Kinnamos, *a.g.e.*, s. 134-136; Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 289-297.

birlikte,⁴⁰ Constance'ın cazibesine kapılarak evlendiği Renaud'un Kıbrıs'ta işlediği suçların da, imparatorun Haçlıların o dönemdeki en büyük düşmanı⁴¹ Nüreddin Mahmud'la savaşıma konusunda çekimser kalmasına yol açtığı söylenebilir. Bununla birlikte Antakya Haçlıları, Renaud'un kendisini affettirmek için Bizans'a verdiği tavizlerden rahatsız olmuşlardır. Bilhassa onun Manuel'den Antakya'ya Bizanslı bir piskopos atmasını istemesi, Katolik olan Haçlılarca aşağılayıcı ve huzursuz edici bulunmuştur.⁴² Manuel'in, Antakyalıları rahatlatacak şekilde Nüreddin Mahmud'un üzerine varması da, Bizans'ın denge politikasına da uygun düşmeyecekti.

İmparatorun geri dönmesi, Bizans'la yerli Hıristiyanlar arasındaki güvensizliği pekiştirmiş, yerli Hıristiyanlar arasında Bizans karşıtlığının artmasına neden olmuş,⁴³ onların kendilerini Nüreddin Mahmud'a karşı sahipsiz hissetmelerine yol açmıştır. Yerli Hıristiyanlardan savaş gücüne sahip Ermenilerin, Haçlılarla çok yönlü ilişkiler geliştirmiş Thoros'un ölümünden sonra Bizans'a ve Haçlılara karşı Nüreddin Mahmud'la işbirliği yapmalarında söz konusu vakanın etkisinin ne olduğu ayrıca araştırılmaya değerdir.⁴⁴

Manuel ile arasındaki ilişkiyi Bizans'ın dengeleme politikasından yararlanarak düzeltten Renaud, Antakya Haçlıları ve diğer Haçlıların kendisine yönelik muhalefetine rağmen 1160'ta Nüreddin Mahmud'a bağlı birlikler tarafından esir edilip Halep'e götürülünceye kadar Antakya Prinkepsi olarak hüküm sürmüş,⁴⁵ yol açtığı problemlerle Nüreddin Mahmud'un Kuzey Haçlılarına karşı seferlerini kolaylaştırmıştır.

Renaud'un esir edilmesinden sonra Antakya yönetiminde yeniden boşluk oluşmuş, Constance şehre hâkim olmak istemişse de onun Renaud'la yaptığı evlilikten rahatsız olan Antakya Haçlıları ve Constance'ın maceralarına karşı tedbir geliştiren Kudüs Haçlı Krallığının desteğiyle küçük yaştaki oğlu III. Bohemond, Antakya Prinkepsi olarak ilan edilmiş, vasiliği de rüşte erinceye kadar Patrik Aimery'e bırakılmıştır. Constance, bu durumu Bizans İmparatoru'na şikâyet etmiş, o sıralarda karısının ölümüyle dul kalan Manuel, onun Maria

40 *Urfulu Mateos Vekayı-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s. 325.

41 William of Tyre, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 146, 158, 394, 395.

42 Kinnamos, *a.g.e.*, s. 136.

43 *Urfulu Mateos Vekayı-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s. 326-327.

44 Çukurova yöresinde hâkimiyet kuran Thoros'un 1168'deki ölümünden sonra kardeşi Melh, Nüreddin Mahmud'un naibi olmayı kabul ederek Bizans ve Haçlılara karşı önemli başarılar elde etmiştir. Runciman, Melh'in Müslüman olduğunu iddia etmişse de (Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 325), bu bilgi İslâm kaynaklarınca doğrulanmamıştır. Melh, İslâm kaynaklarında Melih adıyla yer almış, Müslümanlarla işbirliği yapıp Bizans ve Haçlılara ağır kayıplar veren Ermeni olarak anılmıştır. (Ebû Şâme, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 174-175.)

45 Abu'l-Farac, tarihi 1163 olarak vermiştir. (Abu'l-Farac, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 400.)

adlı kızı ile evlenip Constance'ı Antakya Hâkimesi olarak tanımıştır.⁴⁶ Constance'in bu zorlaması, Antakya'da istikrarsızlığa neden olmuş, Nüreddin Mahmud'un girişimlerini kolaylaştırmış ve Haçlıların Doğu Akdeniz'deki varlıklarını sürdürme olanaklarını olumsuz etkileyecek bir iç huzursuzluğa yol açmıştır.

2. Urfa Kontu II. Joscelin'in Esir Alınması ve Ailesinin Kudüs'e Geçmesi

Haçlıların Maraş yöresi hâkimi Renaud of Maraş, Raymond ile aynı vakada (1149) Nüreddin Mahmud'un ordusu tarafından öldürülmüştür. Bunun üzerine karısı Agnes de Courtenay, Tel Bâşir'de yerleşik olan eski Urfa Kontu babası II. Joscelin'in yanına yerleşmiştir. Ancak II. Joscelin de, Nisan 1150'da Antakya Haçlıları ile görüşmeye giderken Türkmenler tarafından yakalanmış, Nüreddin Mahmud'un süt kardeşi ve Halep naibi Mecdüddîn İbnü'd-Dâye'ye teslim edilip Halep Kalesi'nde diğer Haçlı esirlerinin arasına atılmıştır.⁴⁷ Nüreddin Mahmud, Joscelin'in esir alınmasından sonra onun elindeki kalelere, Tel Bâşir başta olmak üzere, akınlar düzenlemiştir. Agnes'in annesi Kontes Beatrice,⁴⁸ kocasının -Antakya'yla da fizikî bağlantısı kesilen-kalelerini Nüreddin Mahmud'a karşı muhafaza edemeyeceğini anlamış, Bizans İmparatoru Manuel'in bu kaleleri kendisine satması teklifini kabul edip; Tel Bâşir, Râvendân,⁴⁹ Sumaysat,⁵⁰ Antep, Dülük,⁵¹ Bîre⁵² kalelerini Bizans'a, Rumkale adlı kaleyi ise Katolik Ermenilere teslim ederek önce Antakya'ya, oradan da oğlu III. Joscelin ve kızı Agnes ile Kudüs'e geçmiştir.⁵³

46 Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 299-301; Kinnamos, sadece Maria'nın güzelliğine değinmiş, olayların diğer bölümlerine değinmemiştir. (Kinnamos, *a.g.e.*, s. 153-154.)

47 William of Tyre, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 201.)

48 Beatrice, William of Saone adlı bir Haçlı soylusundan dul kaldıktan sonra II. Joscelin'le evlenmiş, bu evlilikten Agnes ve III. Joscelin doğmuştur. Ayrıntıyı aktaran Willam of Tyre'ye göre Beatrice, soylu ama II. Joscelin'le evlenirken karakter bakımından düşük bir kadındır. (William of Tyre, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 53.) William daha sonra bu bilgilerle çelişkiye düşerek Beatrice'in iffetli, gaffletten uzak bir kadın olduğunu yazmıştır. (William of Tyre, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 201.) Bu çelişkili bilgi, Beatrice'in yaşlılık döneminde değişim geçirdiğini yansıtmaktadır.

49 Râvandân, Kilis'in 24 kilometre kuzeybatısında bir kaledir. Yâkut'ta Halep çevresinde korunaklı ve etrafı yeşil bir kale olarak geçmektedir. (Yâkut el-Hamevî, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 19.)

50 Yâkut'ta Sumaysat adıyla Anadolu taraflarında Fırat Nehri'nin batı kıyısında bir kale olarak geçmektedir. (Yâkut el-Hamevî, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 258.)

51 Dülük, Gaziantep yakınlarında antik bir kent, Yâkut'ta Halep'in kuzey sınırında bir yer olarak geçmektedir. (Yâkut el-Hamevî, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 461.)

52 Bîre, Şanlıurfa'nın Birecik ilçesidir. (İdris Bostan, "Birecik", *DİA*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, Cilt: 06, s. 187.)

53 Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 275-276.

2.1. II. Joscelyn'in Kızı Agnes de Courtenay'ın Kraliyet Varisi Amaury İle Evlenmesi ve Bunun Yol Açtığı Problemler

Beatrice'in Kudüs'e yerleşmesi, kızı Agnes'in ilişkileri ve evlilik tercihleri Güney Haçlılarını birbiriyle ilişkili bir dizi probleme sürüklemiştir; bu problemler, birbirini tetikleyerek Kudüs'ün fethini kolaylaştırmış ve Haçlıların Doğu Akdeniz'den ayrılma zemininin oluşmasında önemli bir etken olmuştur.

Agnes, küçük yaşta Renaud of Maraş ile evlendirilmişti. Renaud, 1149'da Nüreddin Mahmud'un askerlerince öldürüldüğünde sadece on üç yaşında olan Agnes, annesi ile Filistin'e geçtikten sonra Hugh d'Ibelin ile nişanlanmış,⁵⁴ aynı süreçte Kudüs Haçlı Kralı II. Baudouin'in kardeşi Yâfâ⁵⁵ ve Askalân⁵⁶ Kontu Amaury ile yakınlık kurmuş, 1157'de, Agnes henüz yirmi bir yaşında iken, bu yakınlık evliliğe dönüşmüştür.⁵⁷ Ancak ikili arasında dördüncü derecede akrabalık bulunduğundan Katolik Kilisesi'nin yasalarına göre evlenmeleri yasal değildi.⁵⁸ Agnes'in cazibesine kapılan Amaury, bu yasağı ihlal etmiş, ikiliden sonradan III. Baudouin adında Kudüs Haçlı kralı olacak bir erkek çocuğu⁵⁹ ve Kudüs Haçlı Krallığında evlenme problemi ile önemli vakalarda adı geçecek olan Sibylle adında bir kız çocuğu dünyaya gelmişti.⁶⁰

Amaury'nin büyük kardeşi Kudüs Haçlı Kralı II. Baudouin, 1163'te öldüğünde arkasında on altı yaşında çocuksuz bir eş bırakmıştı. Kralın ölümüyle, onun taht veraseti Avrupa kraliyetleri miras hukuku gereği kardeşi Amaury'nin hakkıydı. Kilise ve Haçlı soyluları, Amaury'nin bu hakkını tanımakla birlikte, iffetsizliği bilinen ve onunla evliliği gayri meşru bulunan karısı Agnes'in kraliçeliğini onaylamaya yanaşmamışlardır. Kraliyetin başka bir varisi de bulunmadığından Amaury, Agnes'ten boşanmaya zorlanmıştır. Amaury, kilise ve soyluların baskısına boyun eğmiş, Patrik Amalrich ve Kardinal John huzurunda Agnes'ten boşanmış ancak çocukları Baudouin ve Sibylle'in kraliyetin mirasçıları olarak kilise tarafından kabul edilmesini Patrik Amalrich ve kilise yönetimine onaylatmayı başarmıştır.⁶¹

54 William of Tyre, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 300, yayına hazırlayan notu.

55 Yâfâ, Filistin'de Akdeniz sahilinde bir şehirdir. (Yâkut el-Hamevî, *a.g.e.*, Cilt: 5, s. 426.)

56 Askalân, Filistin'de Akdeniz kıyısında Gazze yakınlarında bir şehirdir. (Yâkut el-Hamevî, *a.g.e.*, Cilt: 4, s. 122.)

57 Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 303.

58 William of Tyre, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 300.

59 William of Tyre, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 286.

60 William of Tyre, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 300, 399.

61 William of Tyre, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 300-301, 397; *Zeyl-i Târîhu Wilyem Sûrî*, Akt.: Süheyl Zekkâr, Cilt: 8, s. 258-259. Runciman, Agnes'in Amaury'ya yakıştırılmaması hususunda ikisi arasındaki yaş farkını da saymakla çelişkiye düşmüştür. Bizzat Runciman'a göre Agnes, 1149'da on üç yaşındadır. (Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 303.) Bu durumda 1157'de Amaury ile evlendiğinde yirmi bir yaşında olmalıdır. Amaury 1163'te tahta çıktığında

Agnes, Kral Amaury'dan boşandıktan hemen sonra, Amaury ile evlenmeden önce de nişanlı bulunduğu ya da ilişki içinde olduğu Hugh d'Ibelin ile evlenmiş, Hugh öldükten sonra ve henüz Amaury hayatta iken Renaud of Sidon adındaki bir Haçlı ile dördüncü evliliğini gerçekleştirmiştir. Agnes ile Renaud arasında açık bir akrabalık vardı ve William of Tyre'ye göre bu evlilik, Amaury ile yaptığı evlilikten daha az gayri meşru değildi.⁶²

Haçlıların Kudüs'e gelmelerinde öne sürülen sebep Katolik mukaddesatıydı. Hâlbuki Agnes'in cazibesi ve Amaury'nin bu cazibeye düşkünlüğü, evlilik hukuku konusunda Katolik mukaddesatının çiğnenmesine yol açmış; o mukaddesatı çiğneyen biri Kudüs Haçlı Kralı sıfatını almış ve Doğu Akdeniz'deki Haçlı hiyerarşisinin tepesine yerleşmişti. Agnes'in evliliği ile Haçlıların hedeflerini ilişkilendirdikleri değerler ağır bir hasar görmüş; Haçlı Krallığının görünüşte üzerine oturduğu zemin sarsılmıştır. Haçlıların iki önemli tarikatından askerî kabiliyeti ile bilinen ve Haçlı ordusunda önemli yere sahip bulunan Templier Tarikatı, Mısır'ın işgali konusunda -Agnes ile gayri meşru evliliği ve bu gayri meşru evlilikten doğan çocuklarını kiliseye onaylatırması hadisesiyle ilişkisi bilinmemekle birlikte- Kral Amaury'e katılmayı reddetmiştir. Tarikat ile Amaury arasındaki uyumsuzluk, onun Mısır'daki başarısızlığının önemli bir nedeni olarak görülmüştür.⁶³

Haçlı soylularının özel yaşamları ve Haçlı Kilisesinin bu özel yaşamı onaylama mecburiyetine sürüklenmesi, Avrupa'dan Haçlı akışını olumsuz etkilemiştir. Avrupa'dan Kudüs'ü ziyaret amacıyla gelen Haçlılar da, Kudüs Krallığına tabi olup onun için savaşmakta isteksiz davranmışlardır. Sûr⁶⁴ Piskoposu Frederic, Batı'da uzun süre İngiliz ve Fransız sarayları arasında gelip gitmiş, Avrupa'dan Doğu Akdeniz'e Haçlı akışını sürdürmenin yolunu aramış ama Doğu Akdeniz'e yerleşen Haçlıları rahatlatacak bir sonuca ulaşamamıştır.⁶⁵ Öte yandan Agnes ve Amaury arasındaki evlilik, Amaury sonrası Haçlı hiyerarşi planlamasını da etkilemiştir. Amaury'nin Agnes'ten olma oğlu Baudouin'in cüzamlı olduğu, yetiştiricisi William of Tyre tarafın-

William of Tyre'ye göre yirmi yedi yaşında olduğuna göre 1157'de Agnes ile evlenirken onunla yaşıt olmalıdır. William'ın verdiği bilgiye rağmen Runciman, Amaury'nin yaşını kral olduğunda yirmi beş olarak vermiştir. Bu, doğru kabul edilse bile ikili arasındaki fark sadece iki yıldan ibarettir.

62 William of Tyre, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 302-303.

63 William of Tyre, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 350-351. Templier Tarikatı'nın daha sonra Agnes'e yakın Haçlılarla kurduğu dostluk, Amaury'nin Mısır saldırısında yer almamasının altındaki nedenin Agnes olma ihtimalini zayıflatmaktadır. Bununla birlikte tarikatındaki bu tutum değişikliğini, var olan durumu bir süre sonra kanıksama ile açıklamakla da mümkündür.

64 Sûr, Doğu Akdeniz sahilinin üç tarafı denizle çevrili bir şehridir. Kudüs'ten sonra Haçlıların başkenti olmuştur. (Yâkut el-Hamevî, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 433.) Günümüzde Lübnan sınırları içinde yer almaktadır.

65 Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 327.

dan tespit edilmişti.⁶⁶ Hıristiyanlar, bunu ikili arasındaki gayri meşru evliliğin, Tanrı tarafından verilmiş bir cezası ve krallığın geleceğine dair olumsuz bir işaret olarak görmüşlerdir.⁶⁷ Amaury, Baudouin'in bu durumu karşısında krallığa bir mirasçı bulma arayışına girmiş, Agnes'ten olma kızı Sibylle için Batı soylularından kral olabilecek bir koca aramıştır. Amaury'nin 1170'te gönderdiği bir davet mektubuna karşılık Sancerre Kontu Etienne de Champagne, Sibylle ile evlenmek üzere, kendisine katılan şövalyelerle birlikte 1171'de Filistin'e gelmiş ancak Kudüs'te yaşananlara tanıklık ettikten sonra Sibylle ile evlenmekten vazgeçmiş, Hıristiyanlık geleneği üzerinde hac görevini yaparak Filistin'den ayrılıp ülkesine dönmüştür. Bir sonraki yıl Bavyera ve Saksonya Dükü ve İngiltere Kralı II. Henry'nin damadı Arslan Heinrich de Filistin'e gelmiştir. Ancak o da Kudüs Haçlıları için savaşmaktan uzak durmuş ve Katolik geleneğine göre hacda bulunduktan sonra Filistin'den ayrılmıştır.⁶⁸

2.2. Amaury'nin Ölümünden Sonra Agnes'in Kudüs Haçlıları Siyasetinde Öne Çıkması

Nüreddin Mahmud, 15 Mayıs 1174'te Dımaşk'ta ölmüş, onun yerine on bir yaşındaki⁶⁹ oğlu el-Melikü's-Sâlih İsmâil geçmişse de⁷⁰ Dımaşk'ta istikrar sağlanamamış, el-Melikü's-Sâlih Halep'e yerleşmiş,⁷¹ Musul Atabegi amcasının oğlu II. Seyfeddin Gazi ile ittifak içinde hareket etmiştir.⁷² Bunun üzerine Dımaşk bürokrasisi, Mısır ve Mısır'a bağlı eyaletler hâkimi Selâhaddîn-i Eyyübî'yi Dımaşk'a davet edip -Halep çevresi ve Musul dışında- devleti ona teslim etmiştir.⁷³ Selâhaddîn-i Eyyübî'nin Dımaşk'a geçmesi ile onunla Halep ve Musul idareleri arasında mücadele başlamış, Selâhaddîn-i Eyyübî Haçlılarla mücadelenin öncülüğünü üstlenirken zaman zaman Halep ve Musul idaresi ile Haçlılar arasında işbirliği söz konusu olmuştur.⁷⁴

66 William of Tyre, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 397-398

67 Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 328.

68 Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 328.

69 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih*, Cilt: 10, s. 58; İbnü'l-Adîm, *a.g.e.*, s. 359.

70 el-Feth b. Ali el-Bündârî, *Sene'l-Berka's-Şâmî*, Thk.: Dr. Fethiye en-Nebravî, Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 1979, s. 32; Ebû Şame, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 208.

71 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih*, Cilt: 10, s. 65; Bahâeddin İbn Şeddâd, *en-Nevâdirü's-sultâniyye*, Thk.: Cemâleddin eş-Şeyyâl, Kahire: Mektebetü'l Hancı, 1994, s. 92; Ebû Şâme, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 215-216.

72 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih*, Cilt: 10, s. 68-69.

73 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih*, Cilt: 10, s. 66; İbn Şeddâd, *a.g.e.*, s. 92-93; İbn Kadî Şühbe, *a.g.e.*, s. 186-187; Ramazan Şeşen, *Salahâddin Eyyübî ve Devri*, İstanbul: İSAR, 2000, s. 63-67.

74 İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürüb fi ahbârî Benü Eyyüb*, Thk.: Cemâleddin Kahire: eş-Şeyyal, 1953, Cilt: 2, s. 38; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Thk.: Ahmet Cad, Kahire: Dârü'l-Hadis, 2006, Cüz: 12, s. 271; Stevenson, *a.g.e.*, s. 211.

Kudüs Haçlı Kralı Amaury, Nüreddin Mahmud'dan bir süre sonra 11 Temmuz 1174'te ölmüştür.⁷⁵ Amaury'den sonra kraliyet varisi, onun Agnes'le Katolikliğe göre gayri meşru evliliğinden olan on üç yaşındaki⁷⁶ oğlu cüzamlı IV. Baudouin idi. Kilise ve soylular, Katolik değerlerini bir kez daha yok sayarak -kral adayının gayri meşru bir evlilikten doğma olduğunu göz ardı edip- onu kralın meşru bir varisi gibi kral ilan etmek durumunda kalmışlardır. IV. Baudouin'in kraliyeti bizzat annesi ile babasının evliliğine son veren Patrik Almarich tarafından onaylanmış, annesinin iffetsizliğinden söz eden, eğiticisi tarihçi William of Tyre tarafından da meşru gibi addedilmiştir.⁷⁷ Ancak sıradan Haçlılar, IV. Bauoduin'in gayrimeşru bir evlilik sonucu dünyaya gelmesinden dolayı meşru varis olduğuna inanmamış; krallığın, Nüreddin Mahmud tarafından 1164'te Harim hâkimi III. Joscelin ile birlikte esir alınmışken⁷⁸ Halep idaresince serbest bırakılıp⁷⁹ Haçlı liderliğine talip olan Trablus Kontu Raymond'un hakkı olduğuna inanmışlardır.⁸⁰

IV. Baudouin'in kral olmasıyla Agnes, Kudüs Haçlı Krallığı siyasetinde güçlenmiş; 1175'te Halep yönetimini ikna ederek kardeşi III. Joscelin ve Antakya Prinkepsi Constance'ın kocası eski Antakya Prinkepsi Renaud de Châtillon'u esaretten kurtarmış,⁸¹ onların üzerinden Kudüs Haçlı Krallığı içinde, Trablus Kontu Raymond'a ve diğer muhaliflere karşı kendisine bağlı güçlü bir parti teşkil etmiştir. Halep'teki esaretinden kurtulan ve IV. Baudouin krallığı yönetme kabiliyetine ulaşmıncaya kadar himayesini on yıl için üstlenen⁸² Trablus Kontu Raymond, Agnes'in eski dostu veya nişanlısı Hugh d'İbelin'in ailesinin başı olan Balian of İbelin ve Agnes'ten aralarında akrabalık bulunduğu gerekçesiyle boşanan Renaud of Sidon Raymond'un partisini oluştururken⁸³ Renaud de Châtillon, Agnes'in kardeşi III. Joscelin gibi isimler ve Raymond'un kadim muhalifi Templier Tarikatı, Agnes'in partisini oluşturmuştur.⁸⁴ Bu

75 Kadı Fadıl, Akt: Muallî Abdüselam el-Halebî, *Resailü'l-Kadı Fadıl es-Siyasiyye fi Ahdi Selâhaddin el-Eyyübî*, Gazze İslâm Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013, s.124; Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 333.

76 Stevenson, Baudouin'in yaşımlı 12 olarak vermiştir. (Stevenson, *a.g.e.*, s. 213.)

77 William of Tyre, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 396-399.

78 İbnü'l-Esir, *et-Târihu'l-bâhîr fi'd-devleti'l-Atâbekiyyebi'l-Mevsil*, s. 123.

79 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih*, Cilt: 10, s. 68. İbn Ebî Tayy'a göre, Raymond, Nüreddin Mahmud'un vefatından kısa bir süre önce Fahrettin Mesud ez-Za'ferânî'nin aracı olmasıyla bizzat Nüreddin Mahmud tarafından yüz elli bin dinar ve bin esir karşılığında serbest bırakılmıştır. (Ebû Şâme, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 228.) Stevenson da bu kaydı dikkate almıştır. (Stevenson, *a.g.e.*, s. 213.)

80 *Zeyl-i Târihu Wilyem Sürî*, Akt.: Süheyl Zekkâr, Cilt: 8, s. 259.

81 William of Tyre, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 414; Bündârî, *a.g.e.*, s. 94; Ebû Şâme, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 262.

82 *Zeyl-i Târihu Wilyem Sürî*, Süheyl Zekkâr, Cilt: 8, s. 259.

83 Kenneth Meyer Setton, *A History of the Crusades (The First Hundred Years)*, Editor: Baldwin, M. W., Madison: University of Wisconsin Press: 1969, s. 592; Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 338.

84 Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 339-340; Setton, *a.g.e.*, 597-598.

partileşmedeki isimlerden anlaşılacağı üzere Agnes'in eski dost ve kocaları ile onun esaretten kurtardığı şahsiyetler önemli yer tutmuştur. Kudüs siyaseti, bu denklem içinde Agnes'in partisinin etkisinde şekillenmiştir. Partinin önemli ismi Antakya Prinkepesi Constance'ın eski kocası Renaud de Châtillon, Kerek⁸⁵ ve Şevbek⁸⁶ Hakimesi Stephanie⁸⁷ ile evlendirilip Kerek Kontu olarak kabul edilmiştir.⁸⁸ Mısır ve Suriye arasındaki stratejik bir geçiş noktasında yer alan Kerek'in hâkimiyetini elde eden Renaud, Selâhaddîn'in Haçlı karşıtı mücadelesinin en önemli motivasyon kaynaklarından biri hâline gelmiştir.

Renaud de Châtillon'un Kudüs siyasetine dâhil olmasıyla Kudüs Haçlılarının Müslümanlara karşı saldırıları, Ermeni Thoros ile birlikte Kıbrıs'a yaptığı akınlarla benzer niteliklere bürünmüş, Müslümanlar tarafından tahrik edici bir nefret ve öfkeyle karşılandığı gibi Müslümanları savaşa teşvik edecek faaliyetlerden rahatsız olan Haçlıların da tepkisine yol açmıştır.⁸⁹ Renaud'un her etkinliği, onu salıveren Halep idaresini yıpratmış, Selâhaddîn-i Eyyûbi'nin Haçlı karşıtı mücadelesine Müslümanlar nezdinde güç kazandırmış, Müslümanların birliğine hizmet etmiştir. Renaud'un faaliyetleri Kudüs iç siyasetinde ise parçalanmaya yol açmış, böylece Haçlı Seferlerinin başlangıcındaki "müttefik Hıristiyanlar-bölünmüş Müslümanlar" denklemi, yerini "bütünlüğe yaklaşmış Müslümanlar-uyuşmazlık probleminde sürüklenen Hıristiyanlar" denklemine bırakmıştır. Haçlıların Doğu Akdeniz'deki mevcudiyetlerindeki en önemli etkenin bu ittifak ve bölünmüşlük olduğu düşünüldüğünde, Constance ile evlenmesiyle Haçlılar arasında öne çıkan ve Agnes'in desteğiyle Kudüs siyasetinin belirleyenleri arasında yer alan Renaud'un faaliyetlerinin, Haçlıların Doğu Akdeniz'de var olmasında etkili olan unsurları ortadan kaldırdığını söylemek yerinde olacaktır.

1176'da IV. Baudouin'in kız kardeşi Sibylle, Fransız soylusu William Long Sword (William of Montferrat) ile evlendirilebilmiş ancak kısa bir süre sonra Sibylle, V. Baudouin'e hamileyken William hastalanıp ölmüş, Sibylle dul kalmıştır.⁹⁰ Katolik inancına göre gayri meşru ilişkileri ve ahlakî problemleri ile bilinen Agnes'in kızına koca bulmak, bir kez daha kraliyetin ana problemlerinden biri hâline gelmiştir.⁹¹

85 Kerek, (Mısır-Suriye yolu üzerinde) Eyle-Kızıldeniz ve Kudüs arasında yer alan tarihi bir yerleşim yeridir. (Yâkut el-Hamevî, *a.g.e.*, Cilt: 4, s. 453.)

86 Şevbek, Ammân, Eyle ve Kızıldeniz çevresinde (tarihi Mısır-Suriye yolu üzerinde), Kerek'e yakın bir kaledir. (Yâkut el-Hamevî, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 370.)

87 Setton, *a.g.e.*, s. 593.

88 Stevenson, *a.g.e.*, s. 215-216.

89 Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 267.

90 William of Tyre, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 415-416; Stevenson, *a.g.e.*, s. 215; Runciman, *a.g.e.*, s. 344; Setton, *a.g.e.*, s. 593.

91 William of Tyre, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 418.

1177'de Flanders Kontu Philip Filistin'e gelmiş;⁹² Haçlılar, onun gelişinden umuda kapılmışken Philip, kendisine Renaud de Châtillon ile birlikte Haçlı ordusu komutanlığı teklif edilince Renaud'u aşağılayarak görevi reddetmiş, Sibylle'i vasallarından Robert de Bethune için isteyince Kudüs Haçlıları ile Bizans elçisinin huzurunda tartışmış, şahsi işlerini bahane ederek ziyaretini tamamladıktan sonra ülkesine dönmeye karar vermiş, Haçlıları hayal kırıklığına uğratmıştır.⁹³

Oğlu IV. Baudouin gibi kızı Sibylle üzerinde de hâkimiyet kuran Agnes, eski kocalarının yakınlarından duyduğu nefret yüzünden, Sibylle'in âşık olduğu Ibelin Kontu Baudouin ile evlenmesini engellemiş;⁹⁴ yirmi bir yaşındaki Sibylle, Kral IV. Baudouin'in de oluruyla Guy de Lusignan adında yakışıklı fakat kabiliyetsiz bir Fransız soylusu ile evlendirilmiştir.⁹⁵ Bu evlilik, kendisini Haçlı hiyerarşisinin tepesinde görmek isteyen Trablus Kontu Raymond'un Kudüs ile ilişkisini daha da bozmuş, Haçlılar arasındaki bölünmeyi artırmıştır.⁹⁶ Agnes, Kilise yönetimine de karışmış; 1180'de Kudüs Haçlı Patriği Almarich öldüğünde tarihçi William of Tyre'ye karşı, bir dizi aşığından⁹⁷ Kayseriye Patriği Heraklyus'u desteklemiş; oğlu IV. Baudouin'i etkileyerek Heraklyus'un patrik seçilmesini sağlamış, gücünü pekiştirmiştir.⁹⁸

Kudüs Haçlı Krallığı ile Selâhaddîn-i Eyyübî arasında 1180'de anlaşma yapılmış ancak Agnes'in partisindeki Renaud de Châtillon, hiyerarşiye tabi olmayarak bu anlaşmayı ihlal etmiş, Selâhaddîn-i Eyyübî'nin Mısır'da bulunmasını fırsat bilip Mekke'ye giden bir kervana saldırmış, kervanı soymuş ve Mekke'ye kadar gitmeyi arzulamıştır. Selâhaddîn'in Dimaşk emiri Feruhşah'ın üzerine varmasıyla Mekke yolundan dönen Renaud, Kral IV. Baudouin'in ısrarına rağmen kervan soygunu için Müslümanlara tazminat ödemeyi reddedince Selâhaddîn, Haçlılarla yaptığı anlaşmayı bozmuştur.⁹⁹

Kral IV. Baudouin, hastalığı ilerleyince annesi Agnes, kız kardeşi Sibylle ve patrik Heraklyus'un teşvikiyle, yetkilerini Guy de Lusig-

92 William of Tyre, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 417; Setton, *a.g.e.*, s. 571.

93 Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 347.

94 Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 354.

95 William of Tyre, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 446; Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 354-355. Stevenson, Kudüs Haçlıları açısından olumlu sonuçlar vermeyen bu evliliğin Sibylle'in isteği ile gerçekleştiğini yazmıştır. (Stevenson *a.g.e.*, s. 223.) Bir görüşe göre, Agnes ile Guy de Lusignan'ın ağabeyi Aimery de Lusignan arasında da ilişki vardır; Sibylle, bu ikilinin aracılığıyla Guy de Lusignan'a tutulmuş ve onunla evlenmeyi kabul etmiştir. (Setton, *a.g.e.*, s. 596-597.)

96 Stevenson, *a.g.e.*, s. 223.

97 Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 375.

98 Setton, *a.g.e.*, s. 597.

99 Stevenson, *a.g.e.*, s. 224-225; Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 360-361; Setton, *a.g.e.*, s. 606. İslâm tarihçileri bu olayı 1182-1181/577 yılı olayları arasında vermişlerdir. (İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih*, Cilt: 10, s. 105; İbn-i Vâsil, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 101-102.

nan'a devretmiştir. Bu devir işlemi gerçekleşirken Renaud, 1182'de tekrar Mekke'ye doğru saldırı düzenlemiş, Mekke ve Medine'ye giden hacıların kullandığı limanları yağmalamış, Cidde'ye giden bir hacı gemisini batırıp içindeki bütün hacıların ölmesine sebep olmuştur. Renaud'un yaptıkları, Müslümanları dehşete düşürmüştü, onu esaretten salıveren Halep ve Musul idaresini Selâhaddîn karşısında itibarsızlaştırmıştır. Selâhaddîn'in kardeşi el-Melikü'l-Âdil'in Hüsamaddin Lülü komutasında Kızıldeniz'e gönderdiği bir donanma, Renaud'un maiyetindekileri yakalamış, Mekke'ye, Mina'ya götürüp boğazlamış;¹⁰⁰ Selâhaddîn, Mısır donanmasından kurtulan Renaud'u öldürmeye yemin etmiştir.¹⁰¹ Selâhaddîn, bu vakadan Haçlılara karşı verdiği mücadeleyi ve İslâm'ın mukaddesatını korumadaki rolünü İslâm dünyasına anlatmak için yararlanmış; Bağdat'taki Abbâsî Halifesine vakanın ayrıntılarını anlatan birden çok mektup göndermiştir.¹⁰²

Selâhaddîn-i Eyyübî, Renaud'un faaliyetlerini duyurarak Musul, Diyarbakır, Sincar ve Mısır ordularını bir araya getirmiş, 1184'te¹⁰³ Kudüs Haçlılarına Kerek merkezli olarak savaş ilan etmiş; Haçlılar, Guy de Lusignan komutasında Selâhaddîn'e karşı koymak üzere birleşmiş ancak Renaud'un ısrarına rağmen Guy de Lusignan, Selâhaddîn'in ordusuyla savaşmaya cesaret edememiş, ordusunu geri çekmiştir.¹⁰⁴

Selâhaddîn, kuşattığı Kerek'i alamayınca Nablus'u¹⁰⁵ ve çevredeki diğer Haçlı şehirlerini yağmalamış; Haçlılara büyük zarar vermiş ancak karşısına hiçbir Haçlı birliği çıkmamıştır.¹⁰⁶ Guy de Lusignan'ın

100 Bündârî, *a.g.e.*, s. 212-213; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih*, Cilt: 10, s. 117-118; Stevenson, *a.g.e.*, 228-229; Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 366-367.

101 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih*, Cilt: 10, s. 148. İbn-i Şeddâd, Selâhaddîn'in yemininin Renaud'un Mısır'dan Suriye'ye sulh döneminde geçen bir kervanın soyulması ile ilgili olduğunu yazmıştır. (İbn-i Şeddâd, *a.g.e.*, s. 130.) Kâtip İmâdüddin el-İsfahânî ise, Selâhaddîn'in 1185 yılı sonunda Harran civarında hastalanması üzerine iyileşmesi durumunda Renaud'u öldürmeyi nezrettiğini ifade etmiştir. (Bündârî, *a.g.e.*, s. 299.) Bu kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla Selâhaddîn, Renaud'un öfkeyle karşı faaliyetlerine karşılık, birden çok kez onu öldürmeye yemin etmiştir.

102 Ebû Şâme, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 90-92.

103 Makrîzî, *es-Sulûk li-Ma'rîfeti Duvel el-Mulûk*, Thk.: Muhammed Abdulkâdir Atâ, Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1997, Cüz: 1, s. 198. İbn-i Vâsıl, olayın tarihini Ekim 1183 olarak verirken (İbn-i Vâsıl, *a.g.e.*, Cilt: 2, s.148); Runciman, olayın tarihini Eylül 1183 olarak vermiştir. (Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 367.) Her iki tarihçi de yanılmıştır. Zira Kâtip İmâd, dönemin tanığı olarak 1184'ü verirken (Bündârî, *a.g.e.*, s. 244-245.), vaka sırasında Hicaz yolculuğundan dönerken o bölgede bulunan İbn Cübeyr de, Selâhaddîn'in akına çıkış tarihi olarak Cemaziyülevvel 580/Ağustos-Eylül 584'ü vermiştir. (İbn-i Cübeyr, *Rihletü İbn Cübeyr*, Beyrut: Daru Sadr, s. 260.)

104 Bu vakayı, Haçlıların isimlerini ve Haçlılar arasında yol açtığı problemleri vermeden anlatan İbnü'l-Esir, vakanın tarihini Rebiyülâhır 580/Temmuz-Ağustos 1184 olarak vermiştir. (İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih*, Cilt: 10, s. 128-129.)

105 Nablus, Lübnan dağları yönünde Kudüs'e beş fersah mesafede büyük bir nüfusa sahip bir Filistin şehridir, sularının bolluğu ile ünlüdür. (Yâkût el-Hamevî, *a.g.e.*, Cilt: 5, s. 248.)

106 Bündârî, *a.g.e.*, s. 240-245; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih*, Cilt: 10, s. 128-129. Selâhaddîn'in Kerek kuşatması sırasında Hicaz'dan dönüş yolculuğunu sürdüren İbn Cübeyr, bu

tutumu Sûr'da hastalığıyla uğraşan Kral IV. Baudouin'in tepkisine yol açmıştır. Kral, korkaklıkla itham ettiği Guy'i naiplikten azletmiştir. Agnes'in kızı Sibylle'nin kocası Guy'in azli ile Kudüs Haçlı krallığı bölünmüştür. Guy, Askalân ve Yâfâ'yı elinde bulundururken kral, kız kardeşi Sibylle'nin William Long Sword'dan olma altı yaşındaki oğlu Baudouin'i krallığın varisi ilan etmiş, Sibylle'i de Guy'den boşanmaya zorlamıştır.¹⁰⁷ 1185'te IV. Baudouin ölüm döşeginde iken Sibylle'nin oğlu V. Baudouin'i, vesayetini Trablus Kontu Raymond'a vererek sekiz yaşında iken kraliyetin varisi ilan etmiştir. Ancak Raymond reddettiğinden veliahdın vesayeti, bir önceki yıl ölen Agnes'in kardeşi Joscelin'e verilmiştir.¹⁰⁸ IV. Baudouin ölünce V. Baudouin kral ilan edilmiş;¹⁰⁹ bir yıl sonra V. Baudouin de ölünce Sibylle, müteveffa annesinin esaretten kurtardığı dayısı III. Joscelin'in başını çektiği, Renaud de Châtillon'un desteklediği ve annesinin gözdelelerinden Patrik Herakliyus'un içinde yer aldığı bir dizi politik oyunun ardından annesinden olmayan kız kardeşi İsabella'ya karşı kraliçe seçilmiştir. Aynı partinin desisesiyle Sibylle, kraliyet tacını Patrik Herakliyus'un huzurunda önünde diz çöken Guy de Lusignan'nın başına koymuştur. Bu politik oyunlar içinde Nablus'taki Haçlı baronları ve Trablus Kontu Raymond, Kudüs Haçlı Krallığının idaresinde saf dışı bırakılmıştır.¹¹⁰ Kudüs'teki politik oyunlara karşı Raymond, Selâhaddîn-i Eyyûbi ile anlaşmış; Selâhaddîn, müteveffa Agnes'in partisine karşı Raymond'a yardım etmiştir. Kâtip İmâdüddin el-İsfehani'ye göre Raymond, halkının korkusundan olmasa Müslüman olmayı seçecek durumdaydı.¹¹¹ İbnü'l-Esir'e göre de, Raymond'un Selâhaddîn-i Eyyûbi'nin tarafına geçmesi, Selâhaddîn'in Kudüs'ü almasını sağlayan en önemli etkenlerdendir.¹¹²

Selâhaddîn-i Eyyûbi, Müslümanların en büyük düşmanı olarak beliren ve yönetimindeki Kerek-Şevbek bölgesinin konumundan yararlanarak Mısır ile Suriye arasındaki ulaşımı tehdit eden Renaud de Châtillon'a karşı her yıl akın düzenlemiştir. Nihayetinde Renaud, barışa razı olmuş, Suriye ile Mısır arasındaki ulaşım güvenliği sağlanmıştır.¹¹³

seferi ayrıntılı olarak anlatmıştır. İbn Cübeyr'e göre Müslümanlarla Haçlılar arasındaki savaş devam ederken karşılıklı ticaret devam etmekteydi ancak Kerek yönetimi bunu engelleyecek faaliyetler içindeydi. (İbn Cübeyr, *a.g.e.*, s. 260, 272.)

107 Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 368.

108 *Zeyl-i Târîhu Wilyem Sûri*, Akt.: Süheyl Zekkâr, Cilt: 8, s. 259-260; Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 371.

109 *Zeyl-i Târîhu Wilyem Sûri*, Akt.: Süheyl Zekkâr, Cilt: 8, s. 258.

110 *Zeyl-i Târîhu Wilyem Sûri*, Akt.: Süheyl Zekkâr, Cilt: 8, s. 269-273; Stevenson, *a.g.e.*, s. 237-238; Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 372-375.

111 Bündârî, *a.g.e.*, s. 288-289; Ebû Şâme, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 175-176.

112 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih*, Cilt: 10, s. 141-142.

113 Bündârî, *a.g.e.*, s. 289; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih*, Cilt: 10, s. 142; Ebû Şâme, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 176. Selâhaddîn'in devletinin Mısır ve Suriye üzerinden Renaud'a yönelik faaliyetleri için bakınız: Ramazan Şeşen, *a.g.e.*, s. 107-112.

Bölünmüşlük içinde bulunan Kudüs Haçlıları, Selâhaddin'le barıştan yana iken baştan beri Guy'in yanında yer alan Renaud de Châtillon, anlaşmayı bozarak 1186'nın sonlarına doğru, Kahire'den Dimaşk'a gelen bir Müslüman kervanını yağmalamış,¹¹⁴ Guy, Renaud'u ikna etmeye çalışmışsa da Renaud, Haçlıların saygı duymadığı¹¹⁵ kralı dinlememiş, hiyerarşinin gerektirdiği itaat silsilesini ihlal edip ele geçirdiği malları iade etmeyi ve tazminat ödemeyi reddetmiştir. Bu vakanın ardından savaş kaçınılmaz olunca Antakya ve Trablus Haçlıları Selâhaddin'le anlaşmıştır.¹¹⁶ Selâhaddin, Temmuz 1187'de Hittin'de Guy de Lusignan ve Renaud de Châtillon'un başını çektiği Haçlı ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattığında Guy de Lusignan ve diğer Haçlılarla birlikte esir aldığı Renaud'u bizzat kendisi infaz etmiştir.¹¹⁷ Hittin Zaferi'nin ardından Kudüs'ün fethedilmesiyle Kudüs merkezli Haçlı Krallığı, Nüreddin Mahmud'un faaliyetleri ile dul kalıp Kudüs'e yerleşen Agnes'in partisinin yönetiminde iken tarihe karışmış, krallığın kalıntıları Sûr'a çekilmek durumunda kalmıştır. Bu vaka, hiç kuşkusuz Haçlıların Doğu Akdeniz istilasına son vermelerinde en önemli dönüm noktalarındandır.

Sonuç ve Değerlendirme

Tarihî vakaların birbirini tetikleyerek içerisinde bulunulan zaman dilimini aşan sonuçlar meydana getirme özelliği vardır. Vakalar arasındaki etkileşim, bir vakayı, birden çok büyük vakanın başlangıcı yapabilmektedir. Dış kaynaklı bir vakanın içeride yol açtığı sarsıntı giderilemediğinde, geleceğin o dış vakanın hedefleri doğrultusunda şekillenmesine yol açan sonuçlar hâsıl olabilmektedir. Nüreddin Mahmud'un 1149'da Antakya merkezli Kuzey Haçlılarına karşı kazandığı zafer ve ardından Urfa Haçlı Kontluğu'nun artıklarını ülkesine katma yönündeki etkinlikleri, bu vakalarda öldürülen Haçlı liderlerinden dul kalan kadınların veraset talepleri, aşkları ve evlilik tercihleri ile birleşince söz konusu türde bir nitelik kazanmıştır.

Nüreddin Mahmud, Kuzey Haçlılarına yönelik etkinlikleri ile Haçlı hiyerarşisinde doldurulamayan boşluklar meydana getirmiştir. Nü-

114 Bûndârî, *a.g.e.*, s. 289; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih*, Cilt: 10, s. 142; Ebû Şâme, *a.g.e.*, Cilt: 3, s. 176-177; Şeşen, *a.g.e.*, s. 111.

115 Malcolm Cameron Lyons ve D. E.P. Jackson, *Selahaddin (Kutsal Savaşın Politikaları)*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2006, s. 309.

116 Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 377-378. Haçlılar, savaş yaklaştığında aralarındaki ihtilafı erteleyip savaşa konusunda birbirlerini teşvik etmişlerse de (Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 380; Şeşen, *a.g.e.*, s. 113, 114.) yıllara yayılan bir partileşme, aniden sona ermemiş; savaş sırasında, cephede etkisini sürdürmüştür. Renaud de Châtillon ve Guy de Lusignan tarafı, Raymond'u savaşın eşiğinde (2 Temmuz 1187) korkaklıkla ve Müslümanlara satılmış bulunmakla itham etmişlerdir. (Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 382; Lyons ve Jackson, *a.g.e.*, s. 312.)

117 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih*, Cilt: 9, s. 148; Stevenson, *a.g.e.*, s. 247; Runciman, *a.g.e.*, Cilt: 2, s. 385.

reddin Mahmud'un dışarıdan vurduğu darbelerle oluşan bu boşluklar, içerde Haçlı kadınlarının veraset talepleri, aşkları ve evlilik tercihleri ile buluştuğunda Haçlılar açısından yıkıcı sonuçlar doğurmuştur. Haçlılar, Antakya Prinkepsi Raymond'dan doğan boşluğu dolduramamış; Renaud'un Prinkepses Constance ile evlenerek Haçlı hiyerarşisine dâhil olmasıyla önce kuzeyde Antakya'da, ardından güneyde Doğu Akdeniz'deki Haçlıların merkezi konumundaki Kudüs'te Haçlı uyum ve dengesi bozulmuştur. Agnes'in aşkları ve evlilikleri etrafında şekillenen, -Haçlıların Doğu Akdeniz'e görünürdeki geliş nedenini oluşturan Katolik değerlerin aşındırıldığı- Kudüs siyaseti, Renaud'un yol açtığı uyumsuzluk ve dengesizlikle birlikte, Nüreddin Mahmud'un ardından gelen Selâhaddîn-i Eyyûbi'nin etkinliklerinin Haçlılar aleyhinde açık sonuçlar getirmesini sağlamıştır. Dolayısıyla Nüreddin Mahmud, Kudüs'ü kendi döneminde fethedememişse de fethin gerçekleşmesini sağlayan etkenleri oluşturmuştur. Başka bir ifadeyle Nüreddin Mahmud, sebepler zinciri için etkili bir başlangıç oluşturmuş, bu sebepler onun halefi Selâhaddîn-i Eyyûbi tarafından sonuçlandırılmıştır.

Nüreddin Mahmud'un etkinlikleri ile bozulan Haçlı uyum ve dengesi, bir daha kurulamamış, 1149'da yaşanan ve Prinkepses Constance ile Agnes de Courtenay'ın dul kalmasıyla sonuçlanan vaka, birbirinin sebebi konumunda olan zincirleme vakalara yol açmış; bu vaka zinciri, nihayetinde Haçlıların Kudüs'ten ve daha sonra bütün Doğu Akdeniz'den çıkarılmasıyla başlangıcını oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

- Abûl-Farac, Gregory (Bar Hebraeus). *Abû'l-Farac Tarihi*, Suryancadan İngilizceye Çeviren: Ernest A. Wallis Budge, Türkçeye çeviren: Ömer Rıza Doğrul, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt: 2, 1950.
- Alptekin, Coşkun. *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1985.
- Altan, Ebru. İkinci Haçlı Seferi (1147-1148), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.
- Bostan, İdris. "Birecik", *DİA*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Ebû Şâme, Şihâbüddin Abdurrahmân el-Mekdisî. *Kitâbü'r-Ravzateyn fî ahbârî'd-devleteyn en-Nûriyye ve's-Salâhiyye*, Şerh ve İlğiler: İbrahim Şemseddin, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye, 2002.
- el-Bündârî, el-Feth b. Ali. *Sene'l-Berki's-Şâmî*, Thk: Dr. Fethiye en-Nebravî, Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 1979.
- el-Halebî, Muallî Abdüsselam. "Resailü'l-Kadı Fadıl es-Siyasiyye fi Ahdi Selâhaddin el-Eyyübî", *Gazze İslâm Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 2013.
- Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Yayına hazırlayan: Işın Demirkent, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2001.
- İbnü'l-Adîm. *Zübdetü'l-Haleb min târihi Haleb*, Thk.: Halil el-Mansûr, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye, 1996.
- İbn Asâkir. *Târîhu Medîneti Dımaşk*, Thk.: Muhibbuddin Ebi Said Ömer b. Garame el-Umrevî, Beyrut: Dâru'l-fıkr, Cilt: 57, 1995.
- İbn Cübeyr. *Rihletü İbn Cübeyr*, Beyrut: Daru Sadr. (Tarihsiz)
- İbnü'l-Esir. *el-Kâmil fi't-tarih*, Thk.: Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, 1978.
- İbnü'l-Esir. *et-Târîhu'l-bâhir fi'd-devleti'l-Atâbekiyyebi'l-Mevsil*, Thk.: Abdülkadir Ahmed Tuleymât, Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Hadis – Bağdat: Mektebetü'l-Müsna, 1963.
- İbn-i Kadî Şühbe. *el-Kevâkibü'd-dürriyye*, İstanbul: Nurosmaniye Kütüphanesi, Yeni Kayıt: 2906, Eski Kayıt: 3410.
- İbnü'l Kalânîsî, Ebû Ya'lâ. *Târîhu el-Kalânîsî (el marıf) bi Zeyl-i Tarihi Dımaşk*, Yayınlayan: H. F. Amedroz, Beyrut: Abai Elisoın Matbaası, 1908.
- İbn Kesir, Ebû'l-Fidâ İmâdüddin İsmâil b. Şihâbiddin Ömer b. Kesir b. Dav' b. Kesir el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşk eş-Şâfi. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Thk.: Ahmet Cad, Cüz: 12, Kahire: Dârü'l-Hadis, 2006.
- İbn Şeddâd, Bahâeddin. *en-Nevâdirü's-sultâniyye*, Thk.: Cemâleddin eş-Şeyyâl. Kahire: Mektebetü'l Hancı, 1994.
- İbn Vâsil, Ebû Abdillâh Cemâlüddin Muhammed b. Sâlim b. Nasrillâh et-Temîmî el-Hamevî. *Müferricü'l-kürüb fi ahbârî Benî Eyyüb*, Thk.: Cemâleddin eş-Şeyyal, Kahire, 1953.
- Makrizî, *es-Sulûk li-Ma'rîfeti Duvel el-Mulûk*, Thk.: Muhammed Abdulkâdir Atâ, Cüz: 1, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Lyons, Malcolm Cameron ve Jackson D.E.P.. *Selahaddin (Kutsal Savaşın Politikaları)*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2006.
- Runciman, Steven. *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev.: Fikret İşıltan, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2008.
- Setton, Kenneth Meyer. *A History of the Crusades (The First Hundred Years)*, Editör: Baldwin, M. W., Madison: University of Wisconsin Press, 1969.
- Stevenson, W. B.. *The Crusaders In The East*, Cambridge: Cambridge At The University Press, 1907.

- Süryani Mihael. "Süryani Mihael Vekayi-nâmesi", Akt.: Süheyl Zekkar, *el Mevsuatü'l-Şamiye Fi't-Tarih-i Hurub's-Salibiyye*, Cilt: 5, Süryani Mihael Bölümü: s. 87-309, Dımaşk: Darü'l-Fikr, 1995.
- Tritton, A.S. ve Gibb, H.A.R.. "The First and Second Crusades from an Anonymous Syriac Chronicler", *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, Londra: Jan. 1933, No 1, pp. 69-101.
- Şeşen, Ramazan. *Salahâddin Eyyûbi ve Devri*, İstanbul: İSAR, 2000.
- Urfalı Meteos. *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*. Çev: Hrant D. Andreasyan, Notlar: Edouard Dulaurier ve M. Halil Yinanç, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1962.
- William of Tyre. *A History of Deed Beyond The Sea*, İngilizceye çeviren ve açıklamaları ekleyen: Emily Atwater Babcock, New York: Columbia University Press, 1943.
- "William of Tyre'nin Tarihine Zeyl", Çeviren: Süheyl Zekkâr, *el Mevsuatü'l-Şamiye Fi't-Tarih-i Hurub's-Salibiyye*, Cilt: 8, Dımaşk: Darü'l-fikr: 1995.
- Yâkut, El-Hamevi. *Mucemü'l-büldân*, Beyrut: Dâr-ı Sâdr, 1977.